

5-SINF "ADABIYOT" DARSLIGIDAGI MAQOLLAR MAVZUSINI O'RGANISH

Sabrina Hayitova
Qarshi DU talabasi

Ilmiy rahbar: **D.Bazarova** (Qarshi DU)

***Annotatsiya.** Maqolada 5-sinf "Adabiyot" darsligidagi maqollar mavzusining naqadar ahamiyatli ekanligi, o'quvchilar nutq boyligini oshirishdagi o'rni, maqol o'qitish metodikasi hamda maqollarda yashirilgan ma'no haqida so'z boradi.*

***Kalit so'zlar:** maqol, hikmat, ma'no-mazmun, o'quvchilar, adabiyot, nutq boyligi, xalq og'zaki ijodi.*

***Аннотация.** В статье говорится о значении темы пословиц в учебнике «Литература» для 5 класса, ее роли в совершенствовании речи учащихся, методике преподавания пословиц, а также смысле, скрытом в пословицах.*

***Ключевые слова:** пословицы, мудрость, смысл, чтецы, литература, лексика, народное творчество.*

***Abstract.** The article talks about the importance of the topic of proverbs in the 5th grade "Literature" textbook, its role in improving students' speech, the methodology of teaching proverbs, and the meaning hidden in proverbs.*

***Key words:** proverbs, wisdom, meaning, readers, literature, vocabulary, folk art.*

Bilamizki, xalq og'zaki ijodi o'sha xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, orzu-intilishlarini, maqsadlarini, tabiatga va insonga munosabatini ochib beradi. Biz xalq og'zaki ijodi namunalari orqali o'tmishimizni, ajdodlarimizning ezgu niyatlarini, g'azabini, nafratini ko'ra olamiz. Xalq og'zaki ijodi qadim moziy va bugungi kelajak orasidagi vasila— ko'prik vazifasini o'taydi¹.

Maqol xalq og'zaki ijodi namunalaridan biri hisoblanadi. Maqol turmush tajribalari zaminida tug'ilgan va xalq donoligini ifodalagan qisqa, ko'pincha she'riy shakldagi hikmatli so'zlar, chuqur ma'noli iboralardir. Maqollar turli xil mavzularda bo'lib, hayotiy masalalarini qamrab oladi. Ko'p hollarda maqollar o'git, nasihat xarakterida bo'ladi: „Rejasiz ish — qolipsiz g'isht“, „Yer haydasang — kuz hayda, Kuz haydamasang yuz hayda“, „Hunari yo'q kishining, mazasi yo'q ishining“ kabi².

“Maqol“ so'zi arab tilidan olingan bo'lib, “so'z” degan ma'noni bildiradi. Uni «otalar so'zi» ham deydilar. Maqolda mazmun aniq, xulosa tugal, ifoda ravon bo'ladi. Bunda fikr rad etib bo'lmaydigan hukm shaklida keltiriladi. Maqollar ham nasriy, she'riy shaklda bo'ladi. Ularda asosan ohangdosh so'zlar takrori uchraydi.

¹ O. Madayev, T. Sobitova. Xalq og'zaki poetik ijodi. Toshkent. –2010 y.

² K.Qosimova, S. Matchonov, X. G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva, Sh. Sariyev. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent.–2009.

Maqollar nutqimizga o'zgacha jilo beradi, ohangdorligini boyitadi. Fikrini osonroq tushuntiradi, ta'sirchanligini oshiradi. Maqollardan badiiy adabiyotda ham keng foydalaniladi. Xususan, she'r, roman va qissalarda ko'p uchraydi.

Maqollarni o'qitish savod o'rgatish davridanoq boshlanadi. Savod o'rgatish davri maqol o'rganishning tayyorlov bosqichi hisoblanadi. Maqol o'rganishning birinchi bosqichi 1-2 sinflarga to'g'ri keladi. Boshlang'ich sinflarda olingan bilimlarni mustahkamlash va boyitish maqsadida 5-sinf „Adabiyot“ darsligida maqollar alohida mavzu sifatida kiritilgan. O'quvchilarga maqollarni o'qitish orqali ularning yozma va og'zaki nutqi shakllantiriladi, so'z boyligi oshiriladi, so'zlarning o'z va ko'chma ma'nolari farqi bilan tanishtiriladi. Xususan, „Vataning tinch – sen tinch!“, „Er yigit – elda aziz“ kabi maqollarda so'zlar o'z ma'nosida qo'llangan bo'lsa, „Otalar so'zi – aqlning ko'zi“, „Olmaning tagiga olma tushadi“, „Yetti o'lchab, bir kes“ kabi maqollarda so'zlar ko'chma ma'noda qo'llangan. Agar o'quvchilar maqollardagi ko'chma ma'nodagi so'zlarni o'z ma'nosida tushunsalar, maqolning mazmunini to'g'ri chaqa olmaydilar. Buning oldini olish uchun maqollarni o'qitishda samarali metodlarni qo'llash lozim.

Birinchi usul o'quvchilarga maqolni o'qitish va izohlab berishini aytish. Bunda o'quvchilarning omma oldida nutq so'zlash ko'nikmalari shakllanadi, so'zlarni o'rnida qo'llashga urinishi orqali gaplarida uzviylik paydo bo'ladi. Bu usul, asosan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga mos keladi, lekin 5-6 sinf o'quvchilariga ham bimalol qo'llash mumkin.

Ikkinchi samarali usul „*Maqolni davom ettiring*“ bo'lib, bu o'quvchilarda topqirlik ko'nikmalarini shakllantirish, tezkorligini oshirish, diqqatini jamlash va maqollarni tezkor yod olishiga yordam beradi. Bu metodni ham guruhlarga bo'lib, ham bo'lmasdan amalga oshirsa bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilarni guruhlarga ajratadi va doskaga maqollarning yarmini yozadi. Qaysi guruh a'zosi maqolning qolgan yarmini topsa doskaga yozadi hamda o'sha guruhga ball qo'yiladi. Masalan: „*Qunt bilan o'rgan hunar...*“ deb doskaga yoziladi, o'quvchilar uning ikkinchi yarmini topishlari lozim bo'ladi.

Uchinchi usul „*Moslashtiring*“ deb nomlanadi. Bunda doska ikki qismga bo'linadi. Birinchi qismida maqollarning boshi, ikkinchi qismida oxiri yoziladi. O'quvchilarning vazifasi birinchi va ikkinchi qismni to'g'ri topib birlashtirish hisoblanadi.

<i>Vaqting ketdi</i>	<i>xor bo'lmas</i>
<i>Bugungi ishni</i>	<i>ko'pga boq!</i>
<i>Xalqqa xizmat</i>	<i>ertaga qo'yma!</i>
<i>Ko'kka boqma,</i>	<i>oliy himmat</i>

Hunarli kishi

naqding ketdi

Bulardan tashqari o'quvchilarni maqol janri bo'yicha bilimlarini oshirish uchun „Asar g'oyasiga oid maqol ayting“, „Maqollar asosida krossvord tuzing, rebus yarating“ kabi topshiriqlar beriladi, „Maqollar aytish musobaqasi“, „Maqollar mushoirasi“ kabilar tashkil qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, maqol — xalq og'zaki ijodi janri; qisqa va lo'nda, obrazli va obrazsiz, grammatik va mantiqiy tugallangan ma'noli hikmatli ibora, chuqur mazmunli. Muayyan aniq shaklga ega. Maqollarda avlod-ajdodlarning hayotiy tajribalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ruhiy holati, etik va estetik tuyg'ulari, ijobiy fazilatlari mujassamlashgan. Asrlar mobaynida xalq orasida sayqallanib, ixcham va sodda poetik shaklga kelgan. Maqollar mavzu jihatdan nihoyatda boy va xilma-xil. Vatan, mehnat, ilm-hunar, do'stlik, ahillik, donolik, hushyorlik, til va nutq madaniyati kabi mavzularda, shuningdek, salbiy hislatlar xususida rang-barang maqollar yaratilgan.

Xalq maqollari – bizning bebaho boyligimiz. Ota-bobolarimizning siz bilan bizga qoldirgan xazinalaridan biri. Ularni izlab topish, o'quvchilarga kerak o'rinlarda foydalanishni o'rgatish bizning vazifamiz. Qolaversa, maqollar o'quvchilar nutq boyligini sermazmun, ta'sirchan, keskir qiladi. El orasida obro'yini yuksaltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. K.Qosimova, S. Matchonov, X. G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva, Sh. Sariyev. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent.–2009.
2. O.Madayev, T. Sobitova. Xalq og'zaki poetik ijodi. Toshkent. –2010.
3. S. Ahmedov, B. Qosimov, R. Qo'chqorov, Sh.Rizayev. Adabiyot darsligi.
4. 5-sinf. Toshkent. "Sharq". — 2020.